

РОЗВИТОК АКАДЕМІЧНОЇ БІОЛОГІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОРІЧЧЯ (до 90-річчя Бориса Євгеновича Патона)

У 2008 році українська наукова громада і весь наш народ відзначає два видатні ювілеї: 90-річчя НАН України і 90-річчя її сьомого президента — Бориса Євгеновича Патона.

Батько Бориса Євгеновича — Євген Оскарович Патон — народився у Ніщі, в родині російського консула, закінчив Дрезденський політехнічний та Петербурзький інститут інженерів шляхів. Працював у Московському інженерному училищі, Київському політехнічному інституті (1904—1938 рр. з перервами). У 1929 р. організував в Академії наук кафедру інженерних споруд, на базі якої в 1934-му створив Інститут електрозварювання і очолював його до 1953 року.

Є.О. Патон розробив понад 30 проектів мостів, більшість з них було побудовано. За чверть століття викладання у Київському політехнічному інституті він виховав ціле покоління інженерів-будівельників та мостобудівників. Євген Оскарович заклав основи фундаментальних цілеспрямованих досліджень у галузі електрозварювання й створив, що є найважливішим його досягненням, всесвітньо відому школу в галузі електрозварювання металів та електротехнологій.

Євгену Оскаровичу були притаманні такі чудові риси, як оригінальне і самотутнє інженерне мислення, стійке і перманентне прагнення до наукового пошуку та вдосконалення, глибока обізнаність зі світовою літературою, широка загальнолюдська ерудиція, тонкий інженерний аналіз технічних нововведень чи, як тепер кажуть, інновацій. На жаль, мені не довелося особисто бачити і знати Євгена Оскаровича, але від його співробітників я багато дізнався про цю непересічну людину і видатного вченого. Був він людиною крутого характеру, вимогливим і справедливим керівником, завжди вірним своїм високим життєвим принципам, великим подвижником прогресу людської думки. Євген Оскарович виявляв дивовижну наполегливість, упертість і вміння зібрати навколо себе одностумців, здатних у потрібний момент визначити зміст наукових пошуків. Він був творчим і моральним прикладом для всіх, хто його оточував.

Новаторський дух і чудові людські риси батька успадкував його син Борис Євгенович, котрий ось уже понад півстоліття очолює Інститут, створений батьком.

Борис Євгенович Патон закінчив Київський політехнічний інститут у 1941 році. В 1942-му розпочав свою інженерну діяльність в Інституті електрозварювання, евакуйованому з Києва до Нижнього Тагілу і розміщеному на території Уральського вагонобудівного заводу. Тут він брав активну участь у розробці і впровадженні в екстремальних умовах воєнного часу легендарної технологічної інновації — автоматичного зварювання броні танків, яке значною мірою прискорило перемогу Радянського Союзу та його союзників у війні проти

Засідання Президії Академії наук АН УРСР

фашистської Німеччини. У 1943 році Б.Є. Патона нагородили першим орденом — «Знак Пошани».

Очоливши в 1953 р. Інститут електрозварювання, Борис Євгенович організував і розгорнув широкий спектр досліджень, які стали основою для створення та активного застосування багатьох способів зварювання металів. Вагомим результатом вивчення явищ і процесів, що виникають під час проходження електричного струму через різні середовища, було формування нової перспективної галузі якісної металургії — спеціальної електрометалургії. Вона об'єднала такі способи отримання рафінованих металів, як електрошлаковий, електронно-променевиий, плазмово-дуговий переплави. В результаті подальших досліджень у галузі електрошлакового переплаву створено серію нових самостійних електрошлакових технологій, технологічних режимів та численні прототипи нової генерації промислової зварювальної техніки.

Почалося патентування розробок ІЕЗ у розвинених країнах, включаючи США, ФРН, Японію. Монографія «Електрошлаковий переплав», видана Інститутом, перекладена у США і Великій Британії. Лідерство вітчизняної зварювальної науки і техніки в галузі електрошлакового переплаву широко визнається у світі. Інститут електрозварювання став полігоном для відпрацювання організаційних нововведень, колискою унікальної академічної науково-інженерної школи.

Безперечно, активна наукова, інженерна та організаційна діяльність Бориса Євгеновича в Інституті електрозварювання великою мірою сприяла тому, що коли настав час посісти в Академії наук високий президентський пост, він був добре підготовлений до виконання дуже складних і різноманітних обов'язків президента. Я був свідком того, в якій формі і якими методами йому вдавалося надзвичайно швидко, оперативнo й ефективно вирішувати всі організаційні питання. Організаторський геній Бориса Євгеновича, на мій погляд, виявляв-

ся і в його глибокому усвідомленні істини, суть якої — у простому постулаті: в Академії не може бути більш чи менш важливих наук, інститутів, напрямків. Пріоритет Борис Євгенович Патон шукав і шукає лише там і тоді, коли за скромних чи мізерних матеріально-фінансових можливостей він вимушений визначитися, якому науковому напрямку в конкретних умовах і часі слід віддати перевагу. А те, що в Академії потрібно рівномірно і постійно розвивати і ботаніку, і теоретичну фізику чи археологію, астрономію, мовознавство й усі інші напрями фундаментальної науки, для нашого президента — аксіома.

Уже впродовж перших років діяльності в Президії Академії наук України Борис Євгенович відвідав практично всі академічні інститути, ознайомився з їх науковими напрямками, оснащенням, кадрами, приміщеннями, умовами праці. Після досконалого вивчення стану справ в Академії президент добре орієнтувався в усіх процесах життєдіяльності її інститутів та установ. Він — керівник надзвичайно вимогливий, має чудову пам'ять, ніколи не забуває про свої доручення. При зовнішній м'якості і внутрішній доброті та високій інтелігентності Борис Євгенович завжди залишається суворим і прискіпливим, коли домагається ретельного виконання своїх вимог і рішень. Він не задовольняється будь-чим, а завжди дуже високо піднімає планку вимог, але не є педантом, скоріше — людиною широкої душі. Про це свідчать і його завжди зосереджений, іронічний погляд, і тепла та поблажлива усмішка.

Хочу також підкреслити, що мені імпував і подобався стиль і манера президента у спілкуванні з людьми, незважаючи на посаду, яку вони займають. Його характерні риси у цьому відношенні — демократизм, простота, доступність, обопільна людська гідність і повна рівність. Оскільки будь-яке питання, скажімо, в ЦК партії, чи в Раді Міністрів, чи в Президії Академії, як правило, вирішує не один керівник, а цілий ланцюг відповідальних працівників, то доводиться у повсякденній роботі контактувати з усіма. Скажімо, відвідуючи ЦК партії, а це доводилося робити досить часто, він зазвичай починав візит з відвідання завідувача сектору, потім — завідувача відділу науки, далі — секретаря ЦК і останнім був кабінет першого секретаря В.В. Щербицького. Повертаючись від першої особи країни, Борис Євгенович знову заходив до зав. відділу та зав. сектору, з якими обговорювали зміст і результати візиту, разом будували нові плани. Видатний учений, талановитий інженер, геніальний організатор науки і виробництва, мудрий, порядний, з колосальним авторитетом, досвідчений і вишуканий дипломат, доброзичливий і уважний до кожної людини, Борис Євгенович Патон благотворно впливає на співробітників, для яких він був і є прикладом у науці та житті.

Я вже казав, що він однаково уважно ставиться до кожної з фундаментальних наук Національної академії. Рівноцінною вважає роль ботаніки і матеріалознавства, археології і теоретичної фізики, астрономії та мовознавства. Це зовсім не означало, що в кожний певний період для нього не існувало пріоритетів. Навпаки, як ніхто, Борис Євгенович завжди вимагав, щоб і в Академії загалом, і в кожному відділенні чи інституті керівники й організатори науки

Після вручення премії ім. М.Г. Холодного АН УРСР (1972 р.) Президентом Академії наук академіком Б.Є. Патонем К.М. Ситнику та Л.І. Мусатенко

відповідально підходили до визначення першочерговості і своєчасності посилення уваги до пріоритетних напрямків науки. Хочу на прикладі біологічних наук показати слушність цього мого твердження. Борис Євгенович, я не раз переконався в цьому за 45 років його діяльності як президента Академії, з особливою повагою, прихильністю, доброзичливістю і увагою ставився до біології та біологів. Можливо, цьому сприяло й те, що його донька Євгенія Патон — відомий біолог, член-кореспондент НАН України, плідно працює в галузі найсучасніших напрямків молекулярної біології, обізнана з біологією і біологами як України, так й інших країн. Очевидно, сімейне спілкування створює певний ґрунт для кращого розуміння стану біології та біологів в Академії.

Уже в перші два десятиліття свого президентства Борис Євгенович сприяв створенню і розвитку біологічних інститутів у галузях молекулярної біології, вірусології, кріобіології і кріомедицини, онкології, експериментальної патології, морської гідробіології, інтродукції і акліматизації, а пізніше — клітинної біології, генної інженерії, екології тощо. Президент багато зробив для будівництва нових корпусів для Інститутів фізіології ім. О.О. Богомольця, молекулярної біології і генетики та інших. Більшість біологічних інститутів одержали нові приміщення, що їх раніше займали інші установи Академії, для яких теж були побудовані нові лабораторні корпуси. У багатьох біологічних інститутах почали виходити у світ нові журнали.

Борису Євгеновичу Патону належить заслуга створення і будівництва Національного науково-природничого музею, Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка, Донецького і Криворізького ботанічних садів НАН України, які сьогодні є гордістю України.

З величезною симпатією ставився Борис Євгенович до видатних біологів, які працювали і працюють в академічних інститутах. Я бував на зустрічах пре-

зидента і біологів АН СРСР А.М. Білозерського, Ю.А. Овчіннікова з академіками В.О. Гершензоном, П.Г. Костюком, О.П. Маркевичем, Р.Є. Кавецьким, Р.В. Чаговцем, І.Г. Підоплічком, Ю.Ю. Глебою та іншими українськими видатними біологами старшого і особливо — молодшого покоління. Коли йшлося про новітні відкриття в біології, очі президента починали світитися яскравіше, світлішало обличчя. Очевидно, він добре усвідомлює, що майбутнє Людства і Природи визначальною мірою залежить від успішного розвитку сучасних, найпріоритетніших розділів біології: геноміки, протеоніки, генної інженерії, імунології, біоінформатики, інвайронментології та деяких інших.

За ініціативою і пропозицією Б.Є. Патона питання розвитку біологічних наук нерідко виносилося на Загальні збори і засідання Президії Академії. Хочу ґрунтовніше, з подробицями, спинитись на надзвичайно важливій, як я вважаю, події в історії академічної біології. Згадати і пам'ятати цю подію, на моє переконання, слід і сучасному, і наступному поколінням біологів України.

Десь на початку 70-х років минулого століття відбулося засідання Президії Академії наук УРСР, на якому заслуховувалося питання «Про стан і перспективи розвитку біологічних наук в АН УРСР». Головував на ньому, зрозуміло, Борис Євгенович Патон. В обговоренні питання брали участь академіки АН УРСР Б.Є. Патон, В.П. Васильєв, П.А. Власюк, В.Н. Гріднев, В.П. Комісаренко, П.Г. Костюк, І.Г. Підоплічко, Р.В. Чаговець; члени-кореспонденти АН УРСР В.Й. Білай, О.О. Богомолець, В.М. Грезе, В.П. Зосимович, Є.І. Квасніков, Є.М. Кондратюк, А.С. Оканенко, К.М. Ситник.

Президент Академії Борис Євгенович Патон у своєму виступі відзначив, що біологічні установи АН УРСР відіграють провідну роль у розв'язанні багатьох питань нейрохімії, нейрофізіології, радіоекології, механізмів передачі спадковості, мікробіології, канцерогенезу, фізіології рослин, фізико-хімії та біохімії білків, вітамінології, мікробного синтезу білків, систематики, флористики, фауністики, морської та прісноводної гідробіології, паразитології, генетики і селекції рослин та деяких інших проблем сучасної біології. Ряд учених-біологів відзначено Державними преміями СРСР, УРСР та іменними преміями АН СРСР і АН УРСР.

Ученим-біологам АН УРСР належать такі фундаментальні монографії, як «Флора УРСР», «Фауна України», «Флора грибів УРСР», «Фізіологія цукрових буряків», «Физиология вегетативных ганглиев», «Токсикообразующие микроскопические грибы», «Справочник по биохимии», «Фундаментальная морфология кровеносных сосудов человека и животных», «Остеогенез и иммунологические основы его регулирования», «Морська радіоекологія», «Пухлина та організм», «Физиология корня», «Флора лишайників», «Вопросы биохимии нервной системы» та інші. Переважна більшість біологічних установ видає власні журнали.

Біологічні інститути АН УРСР стали базою для організації міжнародних та всесоюзних наукових нарад, конференцій, симпозіумів тощо.

Бюро біологічних відділень АН УРСР приділяють певну увагу організації комплексних досліджень. Лише за останні два роки Президія АН УРСР ухвалила конкретні плани комплексних досліджень установ АН УРСР з установами Південного відділення

У Донецькому ботанічному саду. Керуючий справами АН УРСР В.Н. Цимко, академік АН УРСР К.М. Ситник, академік АН УРСР Б.Є. Патон та інші (зліва направо)

ВАСГНІЛ, Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти УРСР у галузі сільсько-господарської науки, з Міністерством охорони здоров'я УРСР — у сфері теоретичної медицини. Для координації цих досліджень створено відповідні міжвідомчі комісії. Крім того, комплексно розробляються питання охорони природи.

Проводячи фундаментальні дослідження, біологічні установи АН УРСР впроваджують результати своїх розробок у практику народного господарства, що дає значний економічний ефект.

Рік у рік зростає кількість наукових співробітників, які захищають докторські і кандидатські дисертації. За 1966—1970 рр. захищено 38 докторських і 322 кандидатські дисертації.

За останні роки у біологічних установах АН УРСР поліпшилось оснащення досліджень з найважливіших питань біологічної науки. Поступово збільшується кількість фахівців — фізиків, хіміків, математиків, які працюють в інститутах біологічного профілю. На розвиток біології в Академії наук УРСР позитивно впливає розробка біологічних проблем в установах фізичного і математичного профілів. Весь час зростає питома вага таких досліджень в інститутах: фізико-технічному низьких температур, кібернетики, радіофізики і електроніки, теоретичної фізики, фізичної хімії імені Л.В. Писаржевського, органічної хімії. Розбудовується експериментальна база для ряду установ біологічного профілю.

Разом з тим Б.Є. Патон відзначив недоліки в діяльності біологічних інститутів. Зокрема, він наголосив, що бюро відділень біологічних наук, окремі керівники біологічних установ, голови проблемних рад не займалися по-справжньому деякими важливими питаннями розвитку біології, недостатньо уваги приділяли використанню результатів досліджень у практиці сільського господарства, медицини, охорони природи, окремих галузей промисловості. Також було зауважено, що бюро біологічних відділень АН УРСР,

керівники багатьох установ своєчасно не подбали про підготовку кваліфікованих кадрів у галузях вірусології, молекулярної біології, квантової біохімії, генетики тварин і людини, фотосинтезу, біофізики, цитології; недостатньо використовуються можливості підготовки кадрів через аспірантуру і стажування, зокрема в установах Академії наук СРСР. Тому дослідження з найважливіших розділів цих наук проводяться в дуже обмежених масштабах або лише розпочинаються.

У постанові Президії зазначалося, що потребує негайного поліпшення підготовка висококваліфікованих кадрів, особливо докторів наук. Також було зауважено, що вчені-біологи недостатньо активно працюють над створенням монографічних видань, внаслідок чого загальний обсяг монографій з фундаментальних проблем біології зростає повільно. Більшість наукових рад з біологічних проблем не забезпечує організацію комплексних досліджень спільними силами інститутів Академії, кафедр вищих навчальних закладів та інститутів галузевих академій. Хоча за останні роки ця робота дещо активізувалася, однак ще й досі недостатньо розробляються біологічні методи боротьби зі шкідниками сільськогосподарських рослин і тварин; інститутами медичного профілю подається мало пропозицій з розробки нових методів лікування хвороб людини; не розробляються наукові прогнози змін, що очікуються у тваринному і рослинному світі у близькій і віддаленій перспективі, та пропозиції щодо запобігання небезпечним порушенням рівноваги у природі.

У більшості біологічних інститутів, підкреслювалося у постанові Президії, недостатнім є обсяг госпдогвірної тематики (2,7 %). Передусім це стосується інститутів зоології, біохімії, ботаніки, Сектору молекулярної біології і генетики. Зміцнення зв'язків з виробництвом гальмується внаслідок того, що в багатьох інститутах немає напіввиробничих установок, дослідних виробництв, конструкторських бюро, сучасних механічних, оптичних та інших майстерень. У більшості установ біологічного профілю відсутня технічна база для розробки та створення нових приладів, пристроїв і установок.

Президія АН УРСР ухвалила постанову, спрямовану на забезпечення високого рівня розвитку біологічних наук в Академії наук УРСР, і положеннями якої ось уже майже 40 років керуються біологічні установи Академії наук.

Бюро Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини та Бюро Відділення загальної біології АН УРСР разом з Науковими радами з проблем біології, а також установами біологічного профілю зобов'язали вжити ряд заходів для втілення накреслених планів.

Насамперед, було запропоновано активізувати дослідження теоретичних проблем профілактики і лікування серцево-судинних, онкологічних, вірусних та спадкових захворювань; розробку генетичних методів селекції для виведення високоврожайних сортів рослин і високопродуктивних порід тварин; вивчення фізичних та хімічних основ спадковості; фотосинтезу; нервової діяльності; росту і розмноження клітин; регуляції клітинного метаболізму та синтезу білка; стійкості рослин; біофізики і радіобіології; біології масового розмноження та поширення нижчих рослин, гельмінтів, комах, гризунів і біологічних методів боротьби зі шкідниками сільськогосподарських рослин і тварин; хімії, біохімії та механізму дії природних і синтетичних фізіологічно активних речовин. Потрібно забезпечити створення нових фізіологічно активних препаратів для медицини, сільського господарства, легкої і харчової промисловості; більш поглиблено досліджувати проблеми охорони природи, біогеоценології, біологічного ресурсознавства.

Президія АН УРСР відзначила необхідність опрацювання перспективного плану розвитку біологічних установ до 1980 року, а також схвалила скориговані плани комплексних досліджень у галузях сільського господарства, медицини, охорони природи і біогеоценології.

Для ширшого впровадження результатів досліджень біологічних установ у практику народного господарства Президія зобов'язала їх систематично збільшувати обсяг розробок з госпдогвірної тематики; забезпечити необхідні умови для організації й контролю робіт з їх впровадження; подати пропозиції щодо зміцнення зв'язків з міністерствами і відомствами.

Президія звернулася до Оргбюро Південного відділення ВАСГНІЛ та колеги Міністерства охорони здоров'я УРСР з пропозицією посилити діяльність міжвідомчих комісій з питань сільського господарства та медицини, а також звернула увагу представників АН УРСР у керівництві міжвідомчих комісій на необхідність докорінно поліпшити організаційну роботу із забезпечення виконання завдань, передбачених відповідними спільними постановами Президії АН УРСР з Південним відділенням ВАСГНІЛ та МОЗ УРСР. Президія забов'язала бюро відділень біохімії, фізіології і теоретичної медицини та загальної біології:

- протягом 1972—1973 років разом з Відділенням економіки, історії, філософії та права АН УРСР силами підвідомчих установ розробити методики оцінки ефективності біологічних досліджень та впровадження їх результатів у народне господарство і подати Президії АН УРСР погоджений план робіт з цих питань;

- разом з бюро відділень фізики, хімії та хімічної технології, математики, механіки та кібернетики АН УРСР подати на розгляд Президії АН УРСР план комплексних робіт установ біологічного, фізико-математичного і хімічного профілів з проблем молекулярної біології, криогенної біології і медицини, біофізики;

- спільно з Секцією суспільних наук АН УРСР підготувати й подати на розгляд Президії АН УРСР план досліджень з питань філософських проблем біології на 1972—1975 роки;

- посилити відповідальність Наукових рад за розв'язання наукових проблем і впровадження їх результатів у практику народного господарства; розглянути питання про доцільність створення у них секцій з окремих нових наукових напрямів;

- запровадити у практику діяльності установ такий порядок планування досліджень, за яким запропонована тематика погоджується з відповідною проблемною радою і лише після цього включається до тематичного плану інституту;

- разом з установами і відділом наукових кадрів і аспірантури Президії АН УРСР підготувати й затвердити план підготовки докторів з дефіцитних спеціальностей на період до 1980 року; забезпечити виконання зазначеного плану;

- скласти план довгострокового стажування молодих фахівців у провідних наукових установах Радянського Союзу і провести відповідну роботу з організації закордонного стажування молодих науковців з найактуальніших питань сучасної біології;

- щороку розглядати роботу міжвідомчих комісій з координації комплексних наукових досліджень установ АН УРСР та міністерств і відомств;

- поліпшити роботу редколегій усіх журналів біологічного профілю, підготувати й подати до Президії АН УРСР матеріали щодо створення ряду нових журналів.

Академікам АН УРСР Р.В. Чаговцю, Ю.О. Митропольському та членам-кореспондентам АН УРСР К.М. Ситнику, П.Г. Богачу доручено за погодженням з Міністерством

вищої і середньої спеціальної освіти УРСР запропонувати склад робочих комісій для підготовки робочих планів спецкурсів з молекулярної біології, вірусології, генетики, біохімії, фізіології рослин, цитології, біофізики, математики, фізики, хімії та обчислювальної техніки. Комісіям подати на розгляд і затвердження ректорату Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка й Секції хіміко-технологічних і біологічних наук АН УРСР програму підготовки фахівців-біологів з урахуванням вимог сучасних біологічних наук.

Наукові ради з проблем біологічних наук АН УРСР мали подати відповідним відділенням АН УРСР пропозиції щодо підвищення ефективності своєї роботи; брати активну участь у розробці відділеннями заходів з інтенсифікації діяльності біологічних установ, спрямованих на розробку фундаментальних і прикладних проблем біологічної науки.

Керівництво Президії АН УРСР зажадало від біологічних установ АН УРСР зосередження зусиль науковців на ефективній розробці найважливіших напрямів біології; докорінного поліпшення підготовки наукових кадрів; надання необхідної організаційної допомоги Науковим радам та ін.

Голові Секції хіміко-технологічних і біологічних наук АН УРСР академіку АН УРСР В.С. Гутирі було доручено подати на розгляд Президії АН УРСР пропозиції стосовно зміцнення керівництва окремих наукових установ, наукових проблемних рад і найважливіших відділів та лабораторій, які працюють у провідних напрямках сучасної біології; створення нових інститутів і секторів для розробки проблем біології з урахуванням того, що головним завданням є забезпечення належного розвитку і зміцнення існуючих установ.

Бюро Відділення загальної біології зобов'язали подати на розгляд Президії АН УРСР пропозиції щодо організаційних заходів з розвитку в АН УРСР досліджень у галузі охорони природи та раціонального природокористування.

Бюро Відділення біохімії, фізіології і теоретичної медицини мало розглядати питання про розвиток в АН УРСР досліджень у галузі фотосинтезу та радіобіології і подати Президії АН УРСР відповідні пропозиції.

Редакційно-видавничій раді АН УРСР і редколегіям біологічних журналів рекомендували постійно вживати заходи для подальшого підвищення актуальності та науково-теоретичного змісту публікацій; розглянути питання про збільшення обсягів видання монографій з актуальних проблем біології; разом з біологічними відділеннями АН УРСР у найближчі роки забезпечити підготовку і видання монографій з найактуальніших питань.

Визнано за необхідне створити у біологічних установах конструкторські бюро, дослідні виробництва, майстерні.

Я навмисне і свідомо запропонував читачам УБЖ ознайомитися з майже повним текстом цієї постанови, щоб вони могли уявити собі зміст, стиль і форму діяльності керованої академіком Б.Є. Патонем Президії Академії, усвідомити величезну роль, яку відіграє в розвитку нашої науки президентська думка, його вимоги і абсолютно чіткі, конкретні та ділові пропозиції. Ї все це робилося на підґрунті глибокого і всебічного знання справи і людей, відповідальних за них. Думаю, що нинішнім керівникам біологічних інститутів є що запозичити з

наведеного розгляду фундаментальних проблем і виходячи з сучасних реалій наукового життя визначити перспективи розвитку біологічних наук на близьку і віддалену перспективу.

Особливу увагу слід приділити тим пунктам рішення Президії Академії, які, на превеликий жаль, майже за 40 років так і не виконані. Та більше: притаманні академічній біології серйозні недоліки існують і сьогодні. Це означає, що після відзначення 90-річчя НАН України і готуючись до святкування її сторіччя, біологічні інститути мають приділити велику увагу усуненню цих недоліків, хиб і упущень. На мій погляд, найбільшою мірою це стосується Інституту ботаніки, в якому за останні роки значно погіршилося становище в науковій, видавничій, кадровій, архівній, фінансово-господарській та адміністративно-організаційній діяльності. Впевнений, що спільними зусиллями Інституту й Українського ботанічного товариства вже найближчим часом усі ці вади будуть подолані й славетний Інститут Холодного назавжди залишиться центром новітньої ботаніки в Україні.

У зв'язку з великим і славетним ювілеєм Бориса Євгеновича Патона я хочу в цій статті сказати більше про роль і значення його діяльності для розвитку вітчизняної науки.

Вплив Патона на українське суспільство різний за силою, змістом, за ефективністю, за ще якимось вимірами, але цей вплив є незаперечним фактом. І ще треба глибоко розібратись, ким би ти сам був, якби не його визначальний тиск — своєю творчістю і самим фактом свого існування — на твоє «я», що могло заплутатись у компромісах та повсякденної марноті. І хоч ти інколи опонуєш його ідеям і його впливу, але так чи інакше вони формують тебе не менше, а часом і більше, ніж твоє оточення і ти сам, зусиллями власного раціо. Саме в цьому, на мою думку, і полягає велич Патона як Людини і Громадянина. Тим більша його велич у тому, що він зумів не тільки зберегти вітчизняну наукову спадщину, а й примножити, збагатити і стати її надійним і єдиним хранителем.

Борис Євгенович Патон 55 років свого життя виступає в нашому суспільстві у двох іпостасях. Основним його заняттям була і є творча, наукова діяльність. Вона є дуже успішною, про що свідчать його фундаментальні монографії і статті. Але є ще не менш масштабна діяльність — організаційна тобто директорська і президентська. Мій власний досвід багаторічної праці в Академії наук показує, що найрідкісніший талант — це талант організатора науки. Талановитих учених в Академії багато. А ось талановитих організаторів обмаль. Навіть у Президії НАН України.

Енергія, вимогливість, уміння оперативно і жорстко контролювати виконання дорученої справи, глибоке почуття відповідальності — ці найважливіші якості керівника-організатора, притаманні Борису Євгеновичу, і забезпечили величезні досягнення нашої Академії, її високий сучасний авторитет.

Організаційні можливості і здібності Бориса Євгеновича, на мій погляд, є визначальними, коли ми хочемо чітко і об'єктивно оцінити справжні досягнення як Інституту електрозварювання, так і всієї НАН України. Ще Євген Оска-

рович Патон якось говорив: «Поклавши руку на серце, потрібно визнати, що деякі дослідницькі установи Академії пропрацювали свій вік марно: люди чимось займалися, щось писали, видавали, підтримували видимість кипучого наукового життя, а за цим усім ховалися порожнеча, нікчемність і надуманість занять».

Переконаний, систему наукового керівництва і повсякденної науково-організаційної роботи Є.О. і Б.Є. Патонів слід глибоко вивчати і забезпечити її застосування всіма творчими колективами НАН України, щоб досягти максимальної й ефективної самовіддачі. Такий підхід до творчого доробку династії Патонів допоможе нам бути впевненими, що НАН України зустрине своє століття новими епохальними зверненнями.

Борис Євгенович, як і його батько, неодноразово долав перепони, бар'єри у боротьбі з чиновниками проти байдужого ставлення до науки, домагаючись шанобливих і толерантних стосунків між наукою і владою. Патон завжди був об'єктивним і водночас критичним у своїх оцінках керівників партії і держави. Він міг захоплюватися діями, наприклад, Косигіна чи Байбакова, і гостро критикувати в бесідах з колегами серйозні хиби в поведінці окремих працівників ЦК партії чи уряду. На превеликий жаль, тепер думки, ідеї, знання і досвід сьомого Президента Академії — сильного, небайдужого, мудрого — нинішні керівники держави не використовують належним чином. Борису Євгеновичу притаманне глибоке, ґрунтовне і системне державне мислення. Його мозок і неперевершена пам'ять містять величезні знання в численних галузях природознавства, суспільствознавства та всього життя суспільства. Думаю, що всі гілки чинної української влади повною мірою і в недалекому майбутньому використають це велике національне надбання.

К.М. СИТНИК